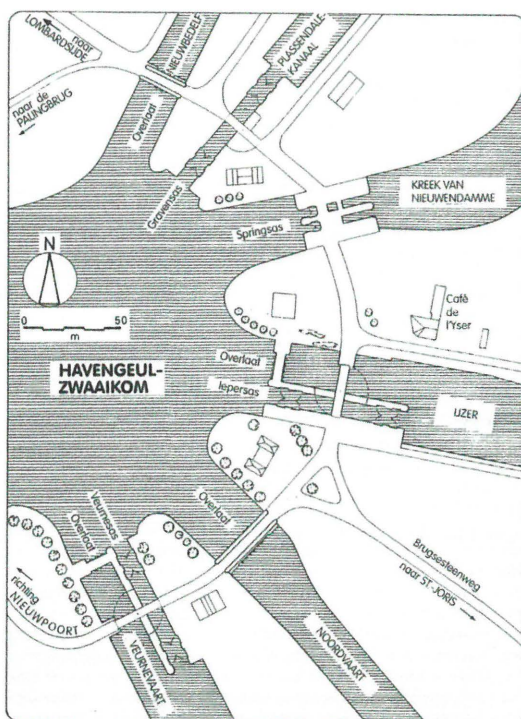

Verslag van de brakwaterexcursie van 9 september 2018 rond de Ganzepoot in Nieuwpoort

Floris Verhaeghe

De Ganzepoot is een sluisencomplex in Nieuwpoort waar 6 waterlopen via de havengeul in de zee uitmonden. Sommige kanalen zoals het Nieuw bedelf, de Veurne Ambacht vaart en de Kreek van Nieuwendamme voeren enkel water af uit de achterliggende polders. Andere kanalen zoals de Plassendalevaart (Kanaal Plassendale- Nieuwpoort) en de Veurnevaart (Kanaal Nieuwpoort-Duinkerke) hebben overwegend een scheepvaartfunctie; de Veurnevaart wordt enkel na hevige regenval eens benut voor de afwatering. De IJzer combineert beide.

Figuur 1: Overzicht van de kanalen in de Ganzepoot te Nieuwpoort (bron: http://www.wikiwand.com/nl/Inundatie_van_de_IJzervlakte#)

Alle afwateringskanalen lozen bij laag water via hun eigen afwateringsconstructie gravitair in de havengeul. Bij hoogwater gaan de overlaten en sassen dicht want het hoogwaterpeil in de havengeul komt hoger dan het streefpeil van deze waterlopen. Hoewel er in theorie een erg scherpe kunstmatige grens is tussen de zoute havengeul en de zoete kanalen, zijn er in deze kanalen toch brakke invloeden te merken. Op de IJzer en Veurnaart zijn brakwatersoorten gemeld kilometers stroomopwaarts van de Ganzepoot (Verhaeghe, 2012, Verhaeghe, 2013). Tijdens droge periodes is er immers weinig aanvoer van zoetwater uit het hinterland om de brakke invloeden richting zee door te spoelen waardoor op sommige waterlopen het brakke karakter wat dieper het polderland kan indringen.

Het seizoensale schommelen van de saliniteit levert een erg kunstmatige biotoop op waarbij slechts een beperkt aantal brakwatersoorten goed kan gedijen. Voor vele andere soorten is het water ofwel periodiek te zoet of periodiek te brak. Vaak zijn het exoten die zich in dergelijk brak milieu met schommelende zoutgehalten in hun sas voelen. Soorten die we tijdens gewone strandexcursies amper te zien krijgen omdat de zee voor hen dan weer te zout is.

Veurnaart en Slijkvaart

Na de begroeting trok de groep van een 20-tal SWG'ers naar het jaagpad op de rechteroever van de Veurnaart. Na enkele honderden meters konden we de oever op een veilige manier afdalen waarna enkele enthousiastelingen meteen met het schepnet aan de slag gingen vanop de betonnen boord langs de oever. Het water was niet zo diep maar de bodem bleek relatief hard en stenig. Het bleek niet evident om bodemorganismen op te vissen. Na enige oefening lukte het toch om kleine knollen van Brakwaterpokken (*Amphibalanus improvisus*) boven water te krijgen. Na wat meer oefening werden vervolgens enkele levende exemplaren van het Zuiderzeekrabbetje (*Rhithropanopeus harrisi*) gevangen. Op een kleinere opgeviste steen werd een kokerworm gevonden die Francis Kerckhof als Trompetkalkkokerworm (*Ficopomatus enigmaticus*) determineerde. Francis nam ook enkele amfipoden mee en dat bleken Tijgervlokreeftjes (*Gammarus tigrinus*) te zijn, een invasieve geïntroduceerde soort, oorspronkelijk afkomstig uit Noord-Amerika. De soort was al bekend van de kanalen rond het Nieuwpoortse sluizencomplex en ze wordt tegenwoordig veel aangetroffen in en rond de Belgische havens (oa Boet et al., 2011).

Het scheppen met een schepnet vanaf de oever bleek hier toch niet de handigste methode voor een goede staalname. Enkele drijvende pakketten losgeslagen rietkluiten trokken onze aandacht en werden aan wal gesleept. In deze pakketten bleken zich verschillende juveniele Zuiderzeekrabbetjes schuil te houden en op de rietstengels zelf troffen we ook enkele levende juveniele Brakwatermossels (*Mytilopsis leucophaeata*) aan.

Wat verderop was het water ter hoogte van de oever slechts een 20-tal centimeter diep zodat met lieslaarzen kon gewaad worden. Daar lagen grote stenen bezet met Brakwaterpokken. De stenen waren echter behoorlijk zwaar en door de pokken ook erg scherp waardoor ze niet uit het water konden worden opgetild. We besloten om door te wandelen naar het Sas van Dierendonck, een oud sluisje dat de Veurnevaart verbindt met het complex van vaarten die de Westkustpolder afwateren (Noordvaart, Slijkvaart, Koolhofvaart, ...). Uit de Veurnevaart werden opnieuw enkel flinke pakketten drijvend riet opgevist waaruit nog meer Zuiderzeekrabbetjes tevoorschijn kwamen. Aan de andere kant van het sas probeerden we om in de poldersloot te scheppen doch de dichte oeverbegroeiing en de steile oever maakten dat allesbehalve evident. We konden enkel een juveniele Puntige blaashoren (*Physella acuta*) opscheppen. In de poldersloten is de bodem normaalgezien veel modderiger wat Chinese wolhandkrabben (*Eriocheir sinensis*) verkiezen, maar deze soort kregen we er niet te pakken.

IJzer

Aangezien er het aanvoelen was dat we uit de Veurnevaart niet meteen nog veel bijkomende soorten zouden opvissen, besloten we om terug te wandelen naar de Ganzepoot en te proberen de IJzer te bemonsteren langs het jaagpad op de linkeroever. Ook hier bleek dit met een schepnet vanop de steile oever allesbehalve evident. Gelukkig was er een aanlegsteiger waarlangs enkele autobanden als schokdemper in het water hingen. Eén daarvan bleek flink bezet met Brakwaterpokken en we vonden er ook mooie kolonies van de Brakwaterpoliep *Cordylophora caspia*. Francis identificeerde later ook nog de Berenvachtpoliep (*Garveia franciscana*) in materiaal dat hij mee naar huis genomen had.

De IJzeroever zelf bleek te steil en de IJzer zelf te diep om een veilige staalname met het schepnet mogelijk te maken; de oevers zijn hier ook niet verstevigd met kopbalken van waarop het bemonsteren nog relatief vlot kan gebeuren. De eerste vijver langs de IJzer (die er op een aantal punten in open verbinding mee staat) bleek nog net haalbaar voor Franky's najadenhark. Najaden werden niet gevonden maar Franky kon wel enkele takken uit het water harken waarop verschillende levende Driehoeksmossels (*Dreissena polymorpha*) vastgehecht zaten. Daarnaast werden in deze plas ook verschillende exemplaren van de Grote diepslak (*Bithynia tentaculata*) en Puntige blaashoren verzameld. We vonden ook zachte wittige korsten die hier en daar losjes het substraat overgroeiden waarvan we niet meteen wisten wat het zou kunnen zijn, in elk geval geen spons. Mogelijk waren het kolonies van het Brakwatermosdiertje (*Victorella pavidula*).

Gezien de moeilijke bereikbaarheid van de oevers en het gevorderde uur werd de excursie hier afgerond en wandelden we terug naar de startplek.

Conclusie

Net stroomopwaarts de Ganzepoot te Nieuwpoort is op verschillende kanalen een zone

met een brak karakter waar een aantal brakwatersoorten, die tolerant zijn aan schommelende saliniteitconcentraties, gedijen. Voor deze soorten is de zee te zout en is zoet water te zoet en biedt de omgeving van de Ganzepoot een geschikt milieu. Het bemonsteren vanop de oever bleek geen sinecure. Evenwel is het een interessant excursiemilieu waar onafhankelijk van het getij de specifieke fauna kan bemonsterd worden. Langs de kust zijn er nog meerdere dergelijke zoet-zout overgangen. Het zou interessant zijn om de komende jaren ook elders langs de kust na te gaan of deze specifieke gemeenschap eveneens aanwezig is op andere plaatsen waar kanalen met zoet water in de zee lozen (Oostende, Blankenberge, Zeebrugge).

Kort iets over enkele gevonden soorten

Het Zuiderzeekrabbetje is een Noord-Amerikaanse inwijkeling die al sinds 1874 in Nederland werd opgemerkt. Zoals de naam doet vermoeden, was hij erg talrijk in de vroegere Zuiderzee (het huidige IJsselmeer). In België zijn de eerste waarnemingen behoorlijk recent. Een eerste dood exemplaar werd pas in 1985 langs de Westerschelde gevonden (Dumoulin & Rappé, 1985); in 1991 werden de eerste levende exemplaren gesignaleerd in het koelwater van de kerncentrale van Doel (Van Damme et al., 1992). Rond Nieuwpoort dateren de eerste vondsten pas van het jaar 2009 (Vliz, 2011a).

Ook de brakwatermossel komt van nature uit Noord-Amerikaanse wateren. De eerste Europese waarneming gebeurde in 1835 langs de Schelde in Antwerpen. Boettger (1933) geeft aan dat de soort in 1927 talrijk werd waargenomen op rhizomen van riet op de gekanaliseerde IJzer. Adam (1960) vermeldt eveneens het voorkomen op de gekanaliseerde IJzer. Sindsdien is er eigenlijk maar weinig geweten over het voorkomen van deze soort in de Nieuwpoortse binnenwateren. Van tijd tot tijd worden op de schorre van de IJzermonding lege schelpen waargenomen, maar levende exemplaren waren al lang niet meer gemeld.

Waar de Trompetkalkkokerworm precies vandaan komt, is eigenlijk niet geweten. Men vermoedt dat zijn roots ergens in het zuidelijk halfmond liggen, maar ook daar wordt hij op vele plaatsen als exoot beschouwd (VLIZ, 2011b). In 1950 werd de Trompetkalkkokerworm voor het eerst in België aangetroffen te Oostende. Sindsdien heeft de soort zich verder verspreid op harde substraten in de havens van Oostende en Nieuwpoort, het Kanaal Nieuwpoort-Duinkerke, op het Boudewijnkanaal (www.waarnemingen.be) en langs de Schelde te Lillo (www.waarnemingen.be). Het gaat meestal om solitaire dieren of kleine, heel breekbare riffen met minder dan 1000 exemplaren.

De Brakwaterpok is erg tolerant naar saliniteitconcentraties en kan zowel in mariene milieus als in brakwater gedijen. Waar er in mariene omgeving een behoorlijke concurrentie is tussen de verschillende zeepokkensoorten, heeft deze soort het brakwatermilieu voor zich alleen. Of deze soort inheems is, is niet geheel duidelijk. In

ieder geval was ze al in West-Europa aanwezig voor ze in 1854 door Darwin werd beschreven (Kerckhof, 2002).

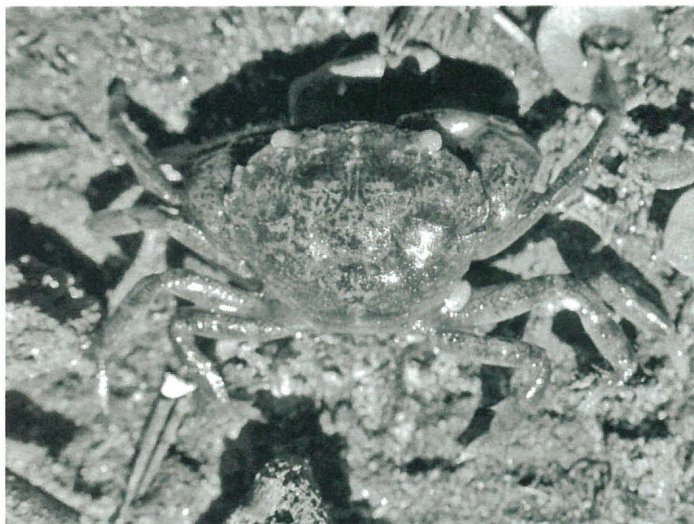

Foto: Zuiderzeekrabbetje (*Rhithropanopeus harrisii*)
(Foto: Cédric d'Udekem d'Acoz)

Literatuur

- ADAM, W. (1960). Mollusques: 1. Mollusques terrestres et dulcicoles. Faune de Belgique, 2. Musée Royal d'Histoire Naturelle de Belgique: Brussel, Belgium. 402 pp.
- BOETS P, LOCK, K, GOETHALS P.L.M. (2012). Assessing the importance of alien macro-Crustacea (Malacostraca) within macroinvertebrate assemblages in Belgian coastal harbours. Helgoland Marine Research 66: 175–187
- BOETTGER, C.R. (1933). Über die Ausbreitung der Muschel *Congeria cochleata* Nyst. in europäischen Gewässern und ihr Auftreten im Nordostseekanal. Zoologischer Anzeiger 101: 43-48.
- DUMOULIN, E.; RAPPÉ, G. (1985). Het Zuiderzeekrabbetje *Rhithropanopeus harrisii* (Gould, 1841), nu ook in België? De Strandvlo 5(4): 139-142.
- D'UDEKEM D'ACAZ, C. (1994). Existence d'une population de *Rhithropanopeus harrissi* (Gould, 1841) à Lillo dans le Bas-Escaut (Crustacea, Decapoda, Brachyura). De Strandvlo 14(4): 147-148.

- KERCKHOF, F. (2002). Barnacles (Cirripedia, Balanomorpha) in Belgian waters, an overview of the species and recent evolutions, with emphasis on exotic species. Bull. Kon. Belg. Inst. Natuurwet. Biologie 72(Suppl.): 93-104.
- VAN DAMME, P.; MEES, J; MAEBE, S. (1992). Voorkomen van het Zuiderzeekrabbetje *Rhithropanopeus harrisii* (Gould, 1841) in de Westerschelde. De Strandvlo 12(1): 19-21
- VERHAEGHE, F. (2012). Bijdrage tot de kennis van de historische verspreiding van de brakwatermossel (*Mytilopsis leucophaeata*, Conrad 1831) in het IJzerbekken. De Strandvlo 32(4): 149-154
- VERHAEGHE, F. (2013). Bijdrage tot de kennis van de historische verspreiding van de brakwatermossel (*Mytilopsis leucophaeata*, Conrad 1831) in het IJzerbekken (deel 2). De Strandvlo 33(1): 35-38
- VLIZ ALIEN SPECIES CONSORTIUM (2011A). Zuiderzeekrabbetje - *Rhithropanopeus harrisii*. Niet-inheemse soorten van het Belgisch deel van de Noordzee en aanpalende estuaria. VLIZ-Information Sheets, 72. Vlaams Instituut voor de Zee (VLIZ): Oostende, Belgium. 5 pp.
- VLIZ ALIEN SPECIES CONSORTIUM (2011B). Trompetkalkkokerworm – *Ficopomatus enigmaticus*. Niet-inheemse soorten van het Belgisch deel van de Noordzee en aanpalende estuaria. Vlaams Instituut voor de Zee (VLIZ).

Torhoutstraat 124
8610 Kortemark
plattekaas@hotmail.com